

УДК 330.110; 330.341.2

СУЧАСНІ ПРОБЛЕМИ РИНКУ ПРАЦІ ТА ЙОГО СОЦІАЛЬНО-ЕКОНОМІЧНІ НАСЛІДКИ

В. Р. Сердюк, Н. Г. Белецька

Подані результати сучасного стану ринку праці України. Великі міграційні втрати Україна несе через велику різницю в умовах життя і рівня заробітної плати в порівнянні з країнами Заходу. Відсутність перспектив професійного зростання для багатьох здібних людей, економічна і політична нестабільність у країні й невизначеність шляхів виходу з неї спонукає молодь до виїзду за рубіж.

Представлены результаты современного состояния рынка труда Украины. Крупные миграционные потери Украины несет из-за большой разницы в условиях жизни и уровня заработной платы по сравнению со странами Запада. Отсутствие перспектив профессионального роста для многих способных людей, экономическая и политическая нестабильность в стране и неопределенность путей выхода из него побуждает молодежь к выезду за рубеж.

The results of the current state of the labor market in Ukraine. Large migratory losses through Ukraine is a big difference in the living conditions and wages in comparison with Western countries. Lack of prospects for professional growth for many talented people, economic and political instability in the country and uncertainty ways out of it encourages young people to travel abroad.

Вступ

Через негативні процеси, які відбувались у 90-ті роки під час переходу економіки країни від планової економіки до ринкових відносин, ВВП України скоротився майже на 60 %, що привело до звільнення значної кількості висококваліфікованих інженерних та робітничих кадрів, які у подальшому так і не повернулись у виробничий сектор економіки. Більше ніж за 20 років незалежності наслідки цих руйнівних процесів не вдалось подолати повною мірою й досі [1].

У пошуках кращого життя значна кількість українців прагне виїхати на роботу або на ПМЖ в інші країни. За даними МВФ, та інших міжнародних організацій, від 3-7 млн. громадян України працюють за кордоном, що приблизно становить 15 % населення.

Головні чинники масової еміграції з України: велика різниця в умовах життя і рівні заробітної плати в Україні й країнах Заходу; відсутність перспектив професійного зростання для багатьох здібних людей; економічна нестабільність у країні й невизначеність шляхів виходу з неї. Готові покинути межі України 50,4 % людей у віці 18-29 років. Еміграція безумовно є мотивованою дією і підрозділяється на освітню, трудову та шлюбну, причому домінує трудова еміграція. Чисельність зайнятого населення в 1990–2001 роках зменшилася на 5,4 млн осіб, або на 21,4 %, порівняно з попереднім десятиріччям.

За прогнозами МОП в найближчі 4 роки в країнах ЄС число безробітних може досягти 22 млн. чоловік, якщо влада країн, що входять у валютний союз, буде дотримуватися не популярної політики зниження бюджетних витрат. Безперечно, що негативні наслідки безробіття в країнах ЄС вливають, як на ринок праці, так і на стан економіки України.

Мета роботи. Дослідити сучасний стан ринку праці та визначити шляхи його оздоровлення.

Результати аналітичних досліджень

Враховуючи нерозривний взаємозв'язок стану економіки країни з безробіттям та рівнем зайнятості українців, які за даними авторитетних світових інституцій (МВФ, Світового банку) залишається найбіднішою нацією в Європі, владні органи, видаючи бажане за дійсне, навпаки, стверджують, що Україна не піддається впливу високого рівня безробіття в єврозоні.

Найбільш високий рівень безробіття в Україні в 2011 році був зареєстрований в лютому - статус безробітного мали 616,7 тис. осіб, або 2,2 % українців [1].

Фонд загальнообов'язкового державного соціального страхування на випадок безробіття встановив на 2012 рік мінімальний розмір виплат із безробіття в розмірі 544 грн. Розмір допомоги із безробіття в середньому на одного безробітного становив 988 грн., або 89,7 % від розміру мінімальної заробітної плати (1102 грн.).

Як видно з табл. 1 на кінець червня 2012 року чисельність безробітних у % до чисельності економічно активного населення в Україні становила 2,2 % , тоді як в Білорусії, Казахстані і Росії відповідно 0,6; 0,7 і 1,5 %, а число вільних робочих місць, заявлених в службах зайнятості в % до відповідного місяця 2011 року в Україні становило лише 86,5 %, тоді як в Білорусії, Казахстані і Росії відповідно 105,6; 98,6 і 112,2 %.

Таблиця 1

**Порівняльні показники попиту і пропозиції робочої сили
на зареєстрованому ринку праці в 2012 році (кінець червня)**

Країна	Чисельність безробітних			Число вільних робочих місць, заявлених в службах зайнятості	
	Тис. чол.	В % до чисельності економічно активного населення	В % до відповідного місяця попереднього року	Тис. чол.	В % до відповідного місяця попереднього року
Білорусія	27,9	0,6	91,1	66,6	105,6
Казахстан	60,8	0,7	106,0	17,9	98,6
Росія	1126,7	1,5	79,1	1754	112,2
Україна	447,0	2,2	88,3	78,3	86,5

Зайнятість – це діяльність громадян, пов'язана із задоволенням особистих та суспільних потреб, яка приносить їм дохід у грошовій чи іншій формі. Вона проявляється через систему економічних відносин з приводу забезпечення громадян робочими місцями та визначення форм участі в суспільному господарстві з метою одержання засобів існування. За 2 останні роки мінімальна заробітна плата в Україні збільшилася на 35 %, до 1173 грн., середньомісячна зарплата зросла на 16,6 %, що є одним з найвищих показників в Європі.

Заяви урядовців про те, що в 2013 році передбачається абсолютний приріст населення, за рахунок зростання народжуваності, зниження смертності не узгоджується з прогнозам НАН України, яка прогнозує скорочення населення до 2050 року до 36 млн. чол. Окремі «спалахи» приросту народжуваності в окремих регіонах країни, які Держкомстат зафіксував в Волинській, Закарпатській, Рівненській областях та місті Києві (табл. 2) не компенсують загальних втрат населення через високу смертність в усіх інших регіонах країни.

Таблиця 2

Природний рух населення у січні-червні 2012 року, (кількість народжених і померлих, природний приріст (скорочення), осіб)

Область	Кількість народжених	Кількість померлих	Природний приріст (скорочення)	Кількість померлих дітей у віці до 1 року
Україна	248520	340428	-91908	2190
АРК	11620	13896	-2276	101
Вінницька	8934	12941	-4007	86
Волинська	7442	7078	364	50
Дніпропетровська	17735	26238	-8503	178
Донецька	20470	36429	-15959	263
Житомирська	7471	10674	-3203	66
Закарпатська	8869	7641	1228	83
Запорізька	8929	13545	-4616	81
Іван.-Фанківська	8245	8744	-499	58
Київська	10099	13899	-3800	67

Продовження табл. 2

Кіровоградська	5358	8605	-3247	45
Луганська	10434	18763	-8329	83
Львівська	14505	16314	-1809	124
Миколаївська	6446	9054	-2608	52
Одеська	14454	17236	-2782	148
Полтавська	6966	12326	-5360	42
Рівненська	8710	7363	1347	76
Сумська	5398	9679	-4281	41
Тернопільська	5829	7613	-1784	40
Харківська	12668	20431	-7763	110
Херсонська	6026	8142	-2116	44
Хмельницька	7224	10357	-3133	72
Черкаська	6048	10543	-4495	56
Чернівецька	5621	5958	-337	45
Чернігівська	4878	10231	-5353	36
м.Київ	16027	14049	1978	134
Севастополь	2114	2679	-565	9

Як видно з табл. 2 природне скорочення населення в Україні за січень-червень 2012 року склало 91908 осіб, найбільше в абсолютному вимірі прийшлося на Донецьку обл. – 15959 осіб, Луганську – 9329, Дніпропетровську – 8503, Полтавську і Чернігівську – відповідно 5360 і 5353 особи. Прогнозне скорочення населення в 2012 році в Україні складе біля 180 тис. осіб.

Крім того, необхідно враховувати і те, що частина мігрантів через загострення кризи «боргів» в Європі повертається в Україну з інших країн. В Україну проникають новоприбулі трудові мігранти з інших пострадянських країн. Як видно з рис. 1 в 2012 році станом на січень-червень місяць міграційний приріст населення в Україну збільшився більше ніж в 2 рази відносно відповідного періоду 2010 року.

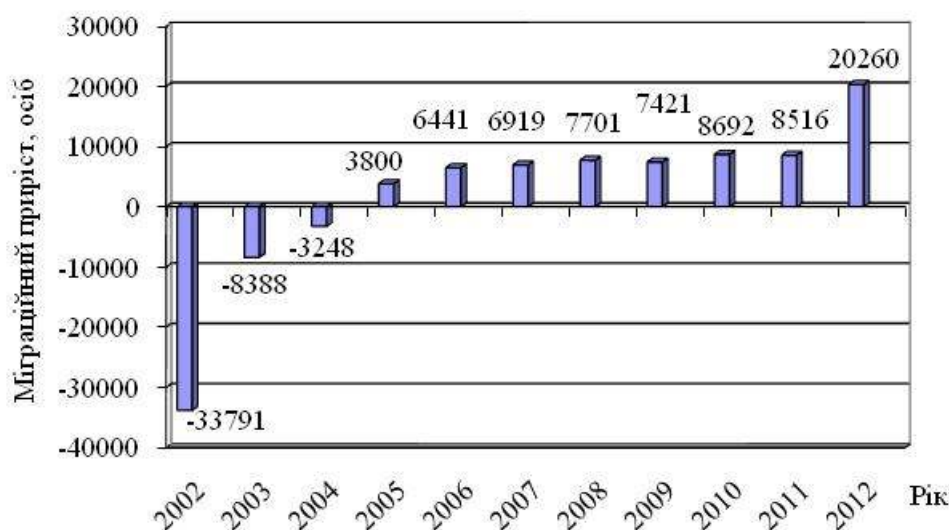

Рис. 1. Динаміка міграційного приросту населення України.

На фоні депопуляції населення, високого рівня безробіття через декілька років в Україні прогнозується нестача кваліфікованої робочої сили. Рівень безробіття в Україні є надзвичайно високим і офіційна статистика не відображає реальний стан справ на ринку праці. Відповідно до даних офіційної статистики частка працівників віком 15-70 років у неформальному секторі економіки зросла з 14,8 % у 2000 році до 22,9 % у 2010 році. В абсолютних цифрах зайнятість у неформальному секторі економіки зросла майже на 1,5 млн. осіб, з 2985,1 тис. осіб до 4649,2 тис. осіб у 2010 році.

Перетік населення в сферу самозайнятості є вимушеним явищем. Неспроможність держави

забезпечити підтримку, щодо використання трудового потенціалу в наукомістких галузях економіки, не відповідає державним інтересам. Як відомо, країни з високим рівнем трудового потенціалу завжди залишаються привабливими до іноземних інвестицій, які приводять до створення нових робочих місць.

Дані Держкомстату України свідчать, що кількість підготовлених (випущених) в професійно-технічних навчальних закладах кваліфікованих робітників у 1990 році складала 376,7 тис., осіб, у 2000 році – 266,8 тис. осіб, у 2010 році – 247,4 тис. осіб. За 20 років випуск кваліфікованих робітників скоротився на 34,3 %. При цьому випуск фахівців з вищою освітою збільшився у 1,8 раза (кількість випущених з вищих навчальних закладах III–IV рівня акредитації фахівців з вищою освітою складала у 1990 році – 365,6 тис. осіб, у 2000 році – 422,2 тис. осіб, у 2011 році – 654,7 тис. осіб). Така структура підготовки робітничих кадрів і фахівців з вищою освітою приводить до того, що випускники вищих навчальних закладів не мають можливості працевлаштуватися за фахом, а підприємства відчувають гостру нестачу висококваліфікованих робітничих кадрів, які затребувані на ринку праці.

За даними Державної служби статистики у 2010/2011 навчальному році в середньому по Україні з розрахунку на 10 тис. населення у вищих навчальних закладах навчалось близько 550 студентів. У той же час в навчальних закладах професійно-технічної освіти цей показник становив всього 95 учнів. Тобто, на 1 учня з професійно-технічною освітою припадало майже 6 з вищою освітою.

Наприклад, в Канаді [2] частка випускників вищих навчальних закладів незначна – лише близько 15 % робочої сили, решта мають професійно-технічну освіту. В країнах Європи професійна підготовка перенесена у заклади вищої освіти. Велика кількість політехнічних та інших професійних інститутів стали основою вищої професійної освіти. Вони функціонують поряд із мережею закладів університетського рівня, які видають академічні дипломи типу „А”. У вищі професійні заклади поступають ті, хто отримав середню професійну освіту. Програми навчання в них розраховані на 3-4 роки. Після їх закінчення видається диплом типу „В”. Навчання в таких навчальних закладах коштує значно нижче (в 2 – 3 рази), ніж в університетах.

У Європі сподіваються, що це дасть можливість охопити вищою освітою 100 % молоді у віці 18-23 років [3].

У Франції, на відміну від України, за організацію та функціонування безперервної професійно-технічної підготовки молоді віком від 16 до 25 років, координацію та організацію програм практичної учнівської підготовки відповідають регіональні адміністративні органи [4]. В Україні Мінмолодьспорту доводить плани прийому до ВУЗів без будь-якого зв'язку з регіональними адміністративними органами. Контрактна форма навчання в умовах дефіциту бюджетної підтримки навчальних закладів подається як джерело освітніх послуг, а інстинкт самозбереження ВУЗу зрозуміло веде до погіршення якості освіти.

Формування ринку праці неможливе без участі роботодавця та його матеріально-технічної бази. Матеріально-технічна база системи ПТНЗ 20 років не оновлювалась і здійснити це сьогодні з фінансової точки зору неможливо, а враховуючи темпи розвитку науково-технічного прогресу наслідки приватизації та домінування на світовому ринку і ринку України транснаціональних компаній і не потрібно. Сьогодні підприємство відмовляється від випускників навчальних закладів, яких необхідно довчати. Саме із цієї причини вони поповнюють лави безробітних і повертаються на навчання через служби зайнятості в інші аналогічні за рівнем оснащення навчальні заклади. Країна отримує «холостий хід» існуючої системи вищої та професійно-технічної освіти.

Державна служба зайнятості з метою самозбереження та самодостатності відкриває власні навчальні центри та займається не властивою їй діяльністю. Зрозуміло, що якщо не хватає коштів для оновлення матеріально-технічної бази професійних навчальних закладів, то звідки вони візьмуться в державних структурах служби зайнятості, які створені державою для зовсім інших цілей. В Україні в 2011 році вже діяло 10 таких центрів. Цілком очевидно, що такі центри можуть дати елементарно просту робітничу професію і можуть конкурувати с курсовими комбінатами середньої школи. Але в тій же Німеччині 75 % робітників високої кваліфікації навчаються на виробництві з використанням найсучаснішого виробничого обладнання.

У національній доповіді «Новий курс: реформи в Україні 2010–2015» наголошується: «Система професійно-технічної освіти потребує термінових заходів з метою припинення її

деградації і приведення у відповідність до тих завдань, які постануть у найближчій перспективі у зв'язку з переходом України на шляхи динамічного інноваційного, високотехнологічного розвитку».

Проблемним залишається також питання професійного розвитку персоналу на виробництві. Рівень кваліфікації значної кількості працівників не відповідає вимогам сучасного виробництва. Періодичність підвищення кваліфікації в середньому по Україні залишається у 2,5 раза нижчою від необхідної. Вся система підвищення кваліфікації потребує докорінних змін та удосконалення.

Висновки

- Високий рівень безробіття привів до виїзду за рубіж найактивнішої частини трудових ресурсів та зростання зайнятості у неформальному секторі економіки майже до 5 млн. осіб, які, як правило, вимушені працювати самі на себе, не сплачуючи єдиного соціального внеску.
- Матеріально-технічна база навчальних закладів більше 20 років не оновлювалась, скорочення контингенту ПТНЗ приводить до скорочення викладацького складу і як наслідок – зниження якості навчання.
- Існуючі диспропорції прийому для навчання у вищі навчальні та професійно-технічні заклади зумовлює проблеми працевлаштування їх випускників.
- Надмірно велика чисельність та розпорошеність навчальних закладів по різних міністерствах та відомствах, часткове їх недофінансування за рахунок бюджету ставить їх в умови необхідності заробляти необхідні кошти за рахунок освітніх послуг, що руйнує якість освіти.
- Розвиток внутрішньої трудової міграції, забезпечення мобільності трудових ресурсів стримується відсутністю на ринку сучасного та недорогого житла, тому людина вимушена шукати роботу біля свого дому. Молоді випускники навчальних закладів, через відсутність роботи в місці проживання переміщуються в обласні центри та столицю, групуються та знімають квартири, віддаючи 30-50 % заробітної плати за житло. В розвинених країнах навпаки – спочатку шукається робота, потім – житло, яке не є проблемою.

Використана література

1. Державний комітет статистики України. [Електронний ресурс]. Режим доступу: <http://www.ukrstat.gov.ua>.
2. Канадська система професійно-технічної освіти: зв'язок з потребами громади // Інформаційний вісник проекту „Децентралізація управління професійним навчанням в Україні”. – 2006. – № 2. – 4 с.
3. Сучасні підходи до управління професійно-технічними навчальними закладами: Навч.-метод. посібник / [Л. І Даниленко., Л. М. Сергєєва та ін.]; за заг. ред. В. В. Олійника – К. : ТОВ „Етіс Плюс”, 2007. – 104 с.
4. Корсак К. Модернизация или движение в противоположном направлении? / К. Корсак // Зеркало недели. – 2004. – № 7 (482). – 1-27 февраля.

Сердюк Василь Романович – д.т.н., професор, зав. кафедри Менеджменту в будівництві та цивільної оборони Вінницького національного технічного університету, академік Академії будівництва України

Белецька Надія Григорівна – аспірант кафедри Менеджменту в будівництві та цивільної оборони Вінницького національного технічного університету.